

GALERIE DE PORTRERE IMPERIALE. CASA DE AUSTRIA ÎN MEDALISTICA SECOLELOR XVII ȘI XVIII

În cursul secolului al XVII-lea portretistica oficială a monarhilor și a personajelor de rang înalt capătă o importanță fundamentală ca instrument al puterii politice. Artiștii dedică zeci de portrete, în formate și situații diverse, capetelor încoronate și familiilor acestora. Vivace sau solemni în poză, pătrunși de o atitudine de paradă, însă conformându-se mereu canoanelor formale ale epocii în posturi impregnate întotdeauna de o mare eleganță, pretutindeni în Europa suveranii încarnează idealurile monarhice ale vremii lor. Aliniindu-se cerințelor timpului, glorificarea Casei de Austria a fost făcută inclusiv prin intermediul artelor așa-zis minore; între pictură și sculptură, frapează formidabila galerie de portrete imperiale din medalistică și numismatică.

Popularizarea dinastiei de Habsburg prin intermediul medalisticii a fost ridicată la rangul de politică oficială de propagandă de-a lungul secolului al XVII-lea, apogeul artistic al genului fiind atins în secolul al XVIII-lea în ceea ce privește regiunea central-europeană. În general, în arta medalistică se impune o simplitate rafinată, adecvată formelor circulare, un tot care evocă delicatetea miniaturistică a imaginii circumscrise într-un medalion, așa-numitul *tondo*. Reprezentarea *mezzo busto* focaliza atenția asupra personajului iar spațiul redus al medaliei va impune reducerea atributelor exterioare la elementele-cheie care indică rangul personajului. Sunt sugerate caracteristicile morale și spirituale iar simplitatea sintetică este unul din argumentele care induc extraordinara credibilitate a personajelor reprezentate în medalistică. Gustul pentru realitatea cotidiană va conduce la multiplicarea detaliilor descriptive și ale trăsăturilor fizionomice, ale materialelor prețioase minuțios investigate și ale bijuteriilor acestor personaje aparținând lumii concrete. Aspecte ale aducerii la zi din punct de vedere stilistic, perucile punctează prin coafuri elaborate evoluția modei și a gusturilor epocii.

Gândite ca un elogiu adus suveranului, portretele redată prin intermediul medalisticii sunt un exemplu perfect de sobrietate și esențializare. În general, portretul redă aparența exterioară a unei persoane în diferite grade de realism dar frecvent face referiri și la personalitatea modelului apelând la particularități precum expresia fizionomiei sau atitudinea adoptată. Ideile unei epoci asupra idealului estetic transpar adesea în portret, mai ales în cazurile în care artistul caută să flateze. În medalistică însă, concentrarea cu o energie fără pereche asupra feței personajului care reprezintă punctul focal al reprezentării, are deseori drept rezultat scoaterea la iveală a neregularității trăsăturilor. Nu se întrevede nici un fel de indulgență din partea artiștilor gravori în majoritatea efigiilor medalistice. Realismul și fidelitatea redării sunt trăsăturile cheie ale reușitei în domeniu într-o epocă în care se miza puternic pe publicitatea obținută prin intermediul micilor piese metalice. Mijloacele tehnice de un excepțional rafinament, priceperea și vasta cultură artistică a gravorilor sunt punctele de referință ale unor adevărate creații de artă, capodopere în miniatură.

Limbajul clasic și contextul creștin au constituit cele două repere în portretizarea măreției habsburge începând cu secolul al XVII-lea. S-a încetățenit prezentarea emfatică a suveranității tradiționale cu ocazia evenimentelor majore din viața publică ori privată:

victorii militare, tratate de pace, nașteri, căsătorii, decese, etc. Habsburgii au înțeles valoarea imaginilor de pe aceste piese metalice pentru publicul larg și le-au folosit din plin, realizând marea putere de propagandă a unor imagini de încântătoare frumusețe precum *portretele de grup* ale familiei imperiale, exemplul oferit de imaginile cu Maria Terezia, soțul ei Francisc Ștefan de Lorena și fiul lor și moștenitorul tronului, viitorul Iosif al II-lea (fig.12) sau *galeria de portrete* ale înaintașilor de pe medaliile emise de Leopold I (fig.3), toate prezentând un șir de tradiții care aparțineau unei *spițe cu vechime*¹.

Legându-și destinul de cel al unui imens imperiu, familia de Habsburg a devenit cea mai mare dinastie din istoria modernă, izbutind să marcheze profund evoluția istorică a Europei centrale.² Casa de Austria a promovat mereu valorile familiei, fiind extrem de mândră de genealogia sa: *Leopold I* apărea constant alături de toate însemnele regalității și era întotdeauna prezentat scăldat în lumina *Grației Divine*, immortalizat ca mediator între cer și pământ, un exemplu concludent fiind și faimoasa columnă a holerei din Viena.³ Al doilea fiu și succesor al lui Ferdinand al III-lea, Leopold I accede la tron prin moartea fratelui său mai mare, Ferdinand, survenită în 1654. Educat de iezuiți pentru a se dedica bisericii, Leopold I va fi unul dintre cei mai asceți monarhi europeni lăsând să transpară în toate acțiunile sale influența bisericii catolice și a severei moralități iezuite. Austria devine în timpul domniei sale o mare putere militară: teritoriile cărmuite de Leopold I în 1700 se dublează practic, *cu inteligență și hărnicie*⁴, în cei 48 de ani de domnie ai săi față de suprafața moștenită la urcarea sa pe tron în anul 1657⁵. Împăratul apare în efigii în toată splendoarea gloriei sale militare, triumfător asupra turcilor în urma victoriilor obținute de armatele sale aflate, desigur, sub protecția divinității. Cununa de lauri a învingătorului este atributul neîmpărțit în portretele sale de pe medalii, cunună pe care o poartă cu un aer de sfidare la adresa dușmanilor, oricare vor fi fost ei. Împăratul poartă întotdeauna peruca lungă, buclată, însoțită de mustățile lungi și de barbișon după moda vremii. Chipul lui Leopold I se distinge clar pe emisiunile medalistice: nasul mare și acvilin, nările umflate, ochii ieșiți din orbite, buza inferioară petrecută peste cea superioară, maxilarul și bărbia proeminente (fig.1)⁶. Totul formează un întreg ce nu prezintă tocmai imaginea unui bărbat atrăgător ci dimpotrivă, însă oferă un portret realist care, departe de a-l flata pe suveran, înfățișează supușilor săi date fizionomice corecte asupra împăratului. Caracterul puternic și tenace este vizibil în trăsăturile decise care se regăsesc parțial în portretele altor membri ai familiei de Habsburg. Asemănarea cu vărul său, regele Spaniei Carol al II-lea, este izbitoare: aceeași ochi exoftalmici, același nas mult prea lung, același maxilar ieșit în afară cu buza inferioară petrecută nefiresc peste buza superioară. Lungul șir de căsătorii consangvine a marcat neplăcut înfățișarea celor doi, Leopold I fiind considerat *cel mai urât membru al ramurii sale de familie*⁷. Frecvent suveranul apare într-o ținută elaborată, gravat în armură

¹ Andrew Wheatcroft, *Habsburgii. Personificarea unui imperiu*, București, 2003, p.321.

² A. J. P. Taylor, *The Habsburg Monarchy 1809–1918*, Londra, 1950, p.9–22.

³ Helmuth Lorentz, *The Imperial Hofburg. Theory and practice of architectural representation in baroque Vienna*, în *State and Society in Early Modern Austria*, 1994, p.93–109.

⁴ Deviza lui Leopold I, *Consilio et Industria*.

⁵ Erich Zöllner, *Istoria Austriei*, vol. I, București, 1997, p.302–337.

⁶ Opera gravorului Georg Hautch, activ la Nürnberg din a doua jumătate a sec. al XVII-lea: G.H. ; semicircular LEOPOLDVS MAGNVS ROM. IMP. P. P.; medalia este din argint, are D=39,9mm și aparține colecției Delhaes.

⁷ Charles W. Ingrao, *The Habsburg Monarchy, 1618–1815*, 2000, p.58.

de paradă sau în costum de mare ceremonie, cu toate însemnele rangului său. Frapează modul în care Leopold I se distinge prin eleganța superioară și rafinată, printr-o demnitate născută și de neegalat, însușiri atât de vizibile în portretele sale încărcate de forță, noblețe și maiestate. Chipul său reflectă melancolia cuiva care nu se poate sustrage voinței unei entități divine, supreme, care îi ghidează destinul. Accentuata sa credință în intervenția divină, fatalismul și lipsa de încredere în eficacitatea acțiunilor umane îl determinau să ia cu mare greutate deciziile așteptând întotdeauna ca destinul să hotărască în locul său. Tradiționalistul monarh are parte doar postum de un portret ușor stilizat, cu trăsăturile feței vag înfrumusețate, cu defectele estompate și chipul seren, detașat, într-o atitudine augustă, olimpiacă, care alături de *coroana radiantă*⁸ face trimitere la măreția Cezarilor antici (fig.2)⁹.

Medaliile ne înfățișează firea puțin dispusă la concesiile a suveranului mândru de faptul că aparține unei familii atât de ilustre, un personaj integru, profund marcat de simțul datoriei, un bun politician ce a evitat cu înțelepciune tentația de a se considera atotștiutor, conștientizând și meritele altora; deși jumătatea de secol în care s-a întins cârmuirea sa a fost presărată de războaie, împăratul nu și-a condus niciodată trupele personal însă a știut să aprecieze corect calitățile militare ale celor din jurul său, alegând inteligent conducătorii oștilor sale. Dacă iezuiții s-au bucurat de poziții privilegiate nici aristocrația sau stările nu au avut de suferit în epoca sa, împăratul folosindu-se de serviciile unor talenți colaboratori indiferent de originile acestora. Aceste opțiuni înțelepte s-au reflectat strălucit și în spectaculoasa creștere teritorială pe care a înregistrat-o casa de Austria în răstimpul domniei sale, fapt care a propulsat-o printre factorii cu greutate de pe scena politică europeană. În epoca sa, Viena devine un centru cultural de seamă ce atrage artiști din întreaga Europă care se întrec să o transforme, să o modeleze profund din punct de vedere urbanistic și arhitectonic potrivit noului rol politic și militar cucerit în Europa.

Atât Leopold I cât și fiii săi, Iosif I și Carol al VI-lea¹⁰ au fost favorabili artelor, manifestându-și predilecția înspre muzică, domeniu în care au activat cu real talent¹¹. Pe bună dreptate, epoca celor trei împărați este caracterizată ca fiind epoca de aur a istoriei artelor austriece, o perioadă în care Austria a cunoscut o sporire uriașă a prestigiului său politic și spiritual, o epocă de singulară creativitate. Toți trei suveranii s-au văzut confrunțați cu luxul artistic promovat de Ludovic al XIV-lea¹² și au fost nevoiți să se conformeze acestor tendințe pentru a nu rămâne în urma eternei rivale, Franța. Acești împărați au sprijinit toate domeniile artistice însă s-au separat ca preferințe: Leopold I avea o înclinație deosebită pentru arhitectură, Iosif I i-a întrecut pe toți cu talentul său muzical iar Carol al VI-lea a purtat o grijă deosebită colecțiilor imperiale, între care a manifestat un interes

⁸ Coroana radiantă apare mai întâi pe *antoninian*, dublul denar, moneda de argint romană emisă de împăratul *Caracalla*, *Marcus Aurelius Antoninus*, la începutul sec. III d.Hr., prin anul 215.

⁹ Opera gravorului german Johann Kittel (1656–1740): K.; semicircular LEOPOLDVS. ROM. IMP. S. A. GERM. HVNG. BOH. REX.; în exergă: OMNIBVS FLEBILIS OC:/CIT. D. V. MAII./A. MDCCV. ; medalia este din metal comun, are D=44,8mm și aparține colecției Esterházy.

¹⁰ Leopold I a domnit între 1657–1705, i-a urmat la tron Iosif I între 1705–1711 și apoi cel de-al doilea fiu al său, Carol al VI-lea, între 1711–1740.

¹¹ Leopold I nu este primul Habsburg pasionat de muzică; este bine cunoscut faptul că și tatăl și înaintașul său, împăratul Ferdinand al III-lea (1637–1657), a dat la rândul său dovadă de talent componistic.

¹² Ludovic al XIV-lea a condus Franța vreme de 72 de ani, bucurându-se de cea mai îndelungată domnie din istoria Europei. A urcat pe tron la doar 5 ani în 1643 și a condus efectiv regatul din 1661 (după moartea cardinalului Mazarin) până în anul 1715 când s-a stins din viață.

special pentru numismatică¹³. Bucurându-se de o domnie care a acoperit o perioadă importantă din istoria Europei, Leopold I s-a văzut umbrat de personalitatea dominantă a lui Ludovic al XIV-lea. Marea deosebire între cei doi suverani constă în modul diferit în care doreau să fie percepuți de supușii lor: dacă Ludovic al XIV-lea a ales să devină *regele soare*, unic și singular, Leopold I a cerut să aibă alături portretele străbunilor săi într-o încercare extrem de insistentă de a evidenția apartenența sa la continuitatea Casei de Austria. Obstinația cu care apar portretele străbunilor pe medaliile sale demonstrează nu doar mândria de a aparține uneia dintre cele mai vechi dinastii europene, fermitatea și intoleranța de care dădea dovadă când era vorba despre drepturile familiei de Habsburg ci ascundea și o preocupare chinuitoare cauzată de spaima stingerii neamului, o teamă profundă dar perfect justificată dacă ne gândim la numeroasele decese survenite într-un interval temporal restrâns: nu mai puțin de 8 membri ai familiei au pierit între 1654–1665¹⁴. Luând în considerare faptul că prin aceste morți succesive ramura de Tyrol a familiei de Habsburg se stinsese în aceeași perioadă¹⁵ dar și pierderile care au afectat ramura spaniolă a familiei¹⁶, firavul Leopold I rămăsese singurul Habsburg în viață din Casa de Austria căruia i se alătura plâpândul și bolnăviciosul său văr Carol al II-lea, un copil care rămăsese unicul Habsburg din Casa de Spania¹⁷. În pragul extincției dinastiei, Leopold resimțea puternic responsabilitatea succesiunii și era profund marcat de sarcina covârșitoare de a împiedica acest lucru. Căutând parcă sprijin în lungul șir de bărbați de seamă care l-au precedat¹⁸, această reluare impresionantă a portretelor strămoșilor se voia un *memento* al măreției de odinioară dar totodată și un imbold spre ceea ce putea fi pe mai departe. Acest concept este pe deplin ilustrat prin medaliile care au pe avers chipul lui Leopold înconjurat de înaintași¹⁹ (fig.3)²⁰ iar pe revers pe fiul și moștenitorul său, viitorul împărat Iosif I (fig.4)²¹, cel în care

¹³ Franz Matsche, *Die Kunst in Dienst der Staatsidee Kaiser Karls VI*, Berlin, 1981, p.7–20.

¹⁴ Între aceste decese se numărau și cele ale fraților lui Leopold I, Ferdinand al IV-lea în 1654 și Carol Iosif în 1664 dar și pierderea tatălui său Ferdinand al III-lea în 1657 precum și a unchiului său Leopold Wilhelm în 1662.

¹⁵ Ch. W. Ingrao, *The Habsburg...*, p.58.

¹⁶ Moartea lui Filip Prosper, moștenitorul tronului spaniol în 1661 și a regelui Filip al IV-lea al Spaniei în 1665.

¹⁷ Ch. W. Ingrao, *The Habsburg...*, p.57–59.

¹⁸ Tema celor 14 Cezari decedați din Casa de Austria și aparținând *Templului Nemuririi* apare și în fastuoasele serbări organizate în epocă.

¹⁹ Este vorba despre portretele împăraților Rudolf I (1273–1292), Albert I (1298–1308), Frederic al III-lea (1314–1326), Albert al II-lea (1438–1439), Frederic al IV-lea (1440–1493), Maximilian I (1493–1519), Carol al V-lea (1519–1556), Ferdinand I (1556–1564), Maximilian al II-lea (1564–1576), Rudolf al II-lea (1576–1612), Mathias (1612–1619), Ferdinand al II-lea (1619–1637), Ferdinand al III-lea (1637–1657) alături de care apare și Ferdinand al IV-lea (rege roman 1653–1654, mort înainte de a accede pe tron).

²⁰ Medalia este opera gravurilor Martin Brunner (1659–1725) și Georg Friederich Nürnberg (1682–1724), activi la Nürnberg; medalia este din argint, are D=80,0 mm și aparține colecției Esterházy. Av: BRUNER; G.F.N.; circular: POTENS IN TERRA ERIT SEMEN EIUS. GENERATIO RECTORUM BENEDICETUR.; în interiorul medalionului central: LEOPOLD: MAGN: TURCARUM DOMNITOR. În exteriorul medalionului central: IUSTITIA EIUS MANET. Cele 14 medalioane cu portretele înaintașilor: 1) RUDOLP. I. R.I.A. 2)ALBE-RT. I. R.I.A. 3)ALB. II. R.I.A. 4)MAXIM I. R.I.A. 5)FERD-IN. R.I.A. 6)RUD. II. R.I.A. 7)FER. II. R.I.A. 8)FERD. III. R.I.A. 9)FER. IV. R.R. 10)MATHIAS. R.I.A. 11)MAX. II. R.I.A. 12)CAROL. V. R.I.A. 13)FRID. IV. R.I.A. 14)FRID. III. R.I.A.; pe tulpina pomului vieții: Pf./CXI. Rv.: circular: DOMINUM FORMIDABUNT ADVERSARY EIUS, ET DABIT IMPERIUM REGI SUO. 1 REG. CAP. 2.10.

își punea toate speranțele și care alături de cel de-al doilea fiu al său, viitorul Carol al VI-lea, reprezentau nădejdea dinastiei, dată fiind accentuata debilitate a vărului lor, Carol al II-lea al Spaniei.

Din pricina scurtei sale domnii și a războaielor, *Iosif I* nu s-a putut remarca în calitate de constructor așa cum și-a dorit-o. Așa-numitul „atac al modernismului asupra spiritualității vechi”²² se face simțit și în relațiile dintre Leopold I și Iosif I, prin disputele personale sau politice dintre cei doi. Leopold I devenea tot mai tradiționalist odată cu înaintarea în vârstă și renunța tot mai greu la obiceiurile și ideile sale pe când Iosif I²³ a fost, în mare parte și datorită vârstei, un caracter diferit de tatăl său, un spirit înnoitor în politică, dornic să scape de vechile obiceiuri și să-și aplice planul politic coerent, reformator²⁴. Pasiunea sa pentru schimbare a determinat frecvent relații tensionate cu un tată atât de conservator, situație frecvent întâlnită la familia de Habsburg datorită eternului conflict dintre generații²⁵. Beneficiar al unei educații stricte, Iosif I se va dovedi ostil iezuiților care l-au influențat atât de mult pe evlaviosul Leopold I și va manifesta independență față de papalitate. În dorința de a-și pacifica oponentii anulează multe dintre măsurile autoritare ale tatălui său²⁶. În general, epoca sa este caracterizată de un climat de deschidere, de receptivitate și de înțelegere a creației artistice, creație caracterizată de folosirea întregii game expresive a diferitelor tehnici artistice într-o îmbinare meșteșugită, totul în dorința de a aduce artele la un punct comun. Acest concept denumit sugestiv *fuziune între arte* era de altfel un deziderat extrem de răspândit într-o perioadă în care aspirația spre spectacular a implicat toate ipostazele realității culturale și artistice ale momentului influențând puternic actul creativ. Spirit îndrăzneț, pasionat de vânătoare, noul împărat avea o fire neliniștită, activă și era bine cunoscut în epocă pentru aventurile sale amoroase și comportamentul diferit de standardele morale ale tatălui său. Suveran energic și ambițios, mort în mod subit de variolă la doar 33 ani (1678–1711), după o domnie scurtă de 6 ani, Iosif I ni se înfățișează în imaginile de tinerețe (fig.5)²⁷ cu peruca buclată scurtă, cununa de lauri pe creștet, fruntea bombată, ochii mari, buzele pline și nasul ușor borcânat. Tânărul împărat avea o înfățișare plăcută, deloc asemănătoare cu cea a tatălui său, o ținută mai serenă și destinsă iar faimoasa lui poftă de viață (concretizată și prin frecventele escapade extraconjugale) este trădată de surâsul ușor din colțul buzelor și de privirea încrezătoare. Felul discret în care artiștii gravori au știut să facă trimiteri la realități cotidiene cunoscute în epocă de supușii majestății sale, aluziile subtile despre înclinațiile galante și ușorul hedonism al împăratului denotă grațioasa delicatețe cu care aceștia făceau anume referiri indirecte la slăbiciunile umane ale suveranului în dorința unei portretizări cât mai fidele a acestuia. Detaliile realiste, extrema precizie analitică folosită în reconstrucția fizionomică a

Vezi și Livia Călian, Reprezentări genealogice convenționale și figurate în medalistica familiei de Habsburg (sec.XVII-XVIII) în Acta Mvsei Napocensis, 41–44, II, Cluj-Napoca, 2004–2007, p.271–277.

²¹ *Ibidem*.

²² John R.Barber, *Istoria Europei moderne*, București, 1998, p.87.

²³ Deviza sa a fost *Amore et Timore* (prin dragoste și teamă).

²⁴ A. Wheatcroft, *Habsburgii...*, p.344–346.

²⁵ Aceste conflicte cu succesorii s-au dovedit a fi mai acute în cazul suveranilor care s-au bucurat de cârmuire îndelungată, precum Leopold I sau Maria Terezia.

²⁶ *Encyclopedia Britannica*, vol. XV, 1911, p.514.

²⁷ Opera gravorului Georg Hautsch, activ la Nürnberg din a doua jumătate a sec. al XVII-lea: G. H.; semicircular: IOSEPH. I. D. G. ROM. ET HVNG. REX.; medalia este din metal comun, are D=34,8mm și aparține colecției Esterházy.

chipului suveranului transpar în imaginile care reflectă voința artistului de susținere a tonului celebrativ atașat tradiției comemorative tipice medaliilor clasice (fig.6)²⁸. Atenția cu care sunt redată toate elementele descriptive precum coafura sau vestimentația sunt aspecte care exultă plasticismul și volumul compoziției creând excepționale efecte stereometrice (fig.4). În ciuda influențelor clasice, medaliile nu sunt deloc lipsite de o oarecare căldură afectuoasă față de tânărul monarh care iubea riscul și nu ezita să răspundă provocărilor oricât de dificile s-ar fi dovedit acestea.²⁹ În 1711 recunoștea calvinismul în Ungaria, fapt care ar fi fost de neconceput pentru catolicul său tată, însă Iosif I se ghida după rațiuni mai pragmatice. Aceste rațiuni pragmatice au avut ca finalitate restaurarea autorității imperiale în ținuturile tulburate de răscoala condusă de Francisc Rákóczy al II-lea. Atitudinea hotărâtă, privirea directă și cutezanța pe care o afișează în toate portretele sale din epocă sunt repere care pot fi regăsite și în reprezentările de pe medaliile emise pe timpul domniei sale. Frapează desigur lejera nepăsare regală manifestată cu ostentație în reprezentările lui Iosif I, atât de diferită de atitudinea crispată tipică lui Leopold I care ne apare mereu preocupat de imensa responsabilitate care i-a revenit într-un mod neașteptat, pregătit parcă în orice moment să dea socoteală înaintașilor pentru faptele sale. O undă de simpatie ușor perceptibilă în portretele acestui vlăstar al familiei Habsburg semnaleză popularitatea de care acesta s-a bucurat în epocă. Vitalitatea care răzbate dincolo de imaginile impregnate în metalul dur sunt un indiciu clar al speranțelor pe care supușii imperiali și le puneau în noua domnie, speranțe spulberate însă de moartea fulgerătoare a împăratului.

Carol al VI-lea a promovat un program de guvernare orientat pe măsuri practice și politice. Noul suveran era interesat de stimularea economiei prin mercantilism și a constituit un element de echilibru între secularismul accentuat al fratelui său, Iosif I și fanatismul religios al lui Leopold I. Acțiunile sale constructive sunt gândite ca o dovadă a importanței politice și a puterii monarhiei habsburgice, puse mereu în slujba binelui public. Preocupat de semnificații ideologice, împăratul va continua eforturile referitoare la continuitatea formală dintre Casa de Austria și anticul Imperiu Roman precum și înspre revigorarea dualismului dintre monarhie și biserică. Obsesia sa pentru aparențe transpare în scrierile epocii³⁰ care demonstrează și explică însemnătatea politică a acțiunilor întreprinse de Carol al VI-lea în domeniul arhitecturii și al artei, remarcabil fiind fenomenul de angajare instrumentată a artei în slujba politicii monarhului, în chip de propagandă pentru o domnie responsabilă în care primordială era bunăstarea supușilor. Patronând o iconografie elaborată, Carol al VI-lea a marcat o epocă de respingere a modelului francez dominant, o epocă în care stilul oficial al curții habsburgice s-a diferențiat tot mai puternic de modelul francez, atât de detestat de suveran³¹, moda vestimentară a curții austriece ca și complicatul ceremonial de curte, *Spanisches Hofzeremoniell*, urmând negreșit modelul spaniol. Singurul element vestimentar

²⁸ Opera gravorului Philippe Heinrich Müller (1650–1718), activ la Nürnberg și Augsburg: semicircular: IOSEPHVS. D. G. ROMANORVM ET HVNGARLÆ REX. În partea inferioară, pe fâșia de material ținută în dinți de cele două păsări: VIVAT IOSEPV.S./ TEVTONIÆ REX ET/ DELICIVM.; medalia este din metal comun, are D=49,4mm și aparține colecției Esterházy.

²⁹ Spre deosebire de alți suverani, Iosif I a participat direct în campaniile militare de la Landau din 1702 și 1704.

³⁰ Cel mai bine cunoscut este tratatul lui Anton Höllers, *Augusta Carolinae Virtutis Monumenta*, Viena, 1733.

³¹ Referitor la excesele mergând până la ridicol produse de această respingere vezi A. Wheatcroft, *Habsburgii...*, p.350–353.

acceptat de la francezi îl reprezenta peruca lungă, ondulată și pudrată care cădea elegant în cascadă pe umeri, la modă încă din vremea lui Leopold I. Pregătit să devină stăpânul regatului spaniol, Carol al VI-lea a fost bulversat de vestea morții neașteptate a fratelui său, Iosif I, iar faptul că urma să devină împărat al Sfântului Imperiu nu a constituit tocmai o bucurie³². Acutul simț al datoriei, prezent la majoritatea reprezentanților dinastiei de Habsburg, l-a ghidat în îndeplinirea nedoritei sarcini imperiale conform devizei gravate pe unele din medaliile sale: *statornicie și curaj*³³. Expresia melancolică și sumbră a feței lui Carol al VI-lea, chipul grăsuliu, buzele strânse, bărbia dublă și gâtul scurt și gros ne prezintă un suveran greu de mulțumit, aproape întotdeauna încrunțat (fig.7)³⁴. Laureat, în armură de paradă și afișând la gât *Lâna de aur*, suveranul ne apare ca un demn exponent al acelor *virtvs germanorum* opuse frivolității franțuzești. Sobrietatea ușor înțepenită, crisparea în atitudinii (fig.8)³⁵ ne duce cu gândul la portretele lui Leopold I dar și la faptul că soarta sa o copiază pe cea a tatălui său, devenind și el succesor peste noapte prin dispariția prematură a fratelui mai mare. Atitudinea olimpiacă, ținuta mândră (fig.9)³⁶, trăsăturile încheștate și privirea gravă, solemnă, permit să se întrevadă conștientizarea răspunderilor și a îndatoririlor moștenite.

Ultimul Habsburg în linie masculină directă, Carol al VI-lea s-a îngrijit ca în epoca sa Viena să fie împodobită de multe construcții baroce ilustrând arhitectonic acea *Pietas Austriaca* prin atenția acordată artei religioase, fapt care l-a transformat într-un *Syppremvs Ecclesiarvm Advocatvs*³⁷. A fost un admirabil reprezentant al tenacității și ambiției Habsburgilor, al convingerii caracteristice acestora asupra propriei lor măreții auguste și a drepturilor neîngrădite de care meritau să se bucure.

Căsătoria fiicei lui Carol al VI-lea, *Maria Terezia* cu Francisc Ștefan de Lorena a avut drept urmare destinderea relațiilor cu Franța, tradiționalul dușman al casei de Habsburg fiind înlocuit acum de regatul Prusiei, aflat în plină expansiune în epoca lui Friederich al II-lea. Născută la 13 mai 1717 la Viena, Maria Terezia a fost, *cu dreptate și clemență*³⁸, conducătoarea Țărilor Ereditare Austriece între anii 1740–1780, soția împăratului Francisc Ștefan și mama împăraților Iosif al II-lea și Leopold al II-lea, cea care va da un suflu nou tradiției habsburge punând în fapt bazele unei noi dinastii, Casa de Habsburg-Lorena. Odată cu moartea lui Carol al VI-lea, linia directă a succesiunii masculine habsburge care cobora până în secolul al XI-lea avea să se stingă iar fiica sa moștenea o poziție absolut instabilă în ciuda eforturilor diplomatice depuse de tatăl ei; primii săi ani de domnie au fost foarte agitați, marcați de Războiul de Succesiune la tronul Austriei (1740–1748). Criza de

³² A. Wheatcroft, *Habsburgii...*, p.347.

³³ Deviza lui Carol al VI-lea era *Constantia et Fortitudine*.

³⁴ Opera gravorului Benedikt Richter, activ în prima jumătate a sec. al XVIII-lea la Stockholm, Paris și Viena: R.; semicircular: CAROLVS. VI. CAESAR. AVG.; medalia este din bronz, are D=56,3mm și aparține colecției Esterházy.

³⁵ Opera gravorului Philippe Roettiers, activ în prima jumătate a sec. al XVIII-lea: PH: ROETT/IVN: F.; semicircular: LÆTANTER INAUGURA-TUR COMES FLANDRIÆ.; medalia este din metal comun, are D=57,0mm și aparține colecției Esterházy.

³⁶ Opera gravorului Benedikt Richter, activ în prima jumătate a sec. al XVIII-lea la Stockholm, Paris și Viena: Rùchter.; semicircular: IMP. CAES. CAROLVS. VI. AVG. P. FEL. P. P.; medalia este din bronz, are D=43,1mm și aparține colecției Esterházy.

³⁷ A. Höllers, *Augusta...*, p.11–27.

³⁸ Deviza Mariei Terezia era *Iustitia et Clementia*.

legitimă prin care trecea dinastia a fost puternic speculată de dușmanii care au recurs nu doar la forță ci și la atacuri misogine, insinuări josnice, vulgaritate chiar, împotriva moștenitoarei încercând să obțină câștiguri teritoriale. În cele din urmă însă Maria Terezia va triumfa și va governa ca *Landsmutter*³⁹, mama țării sale, devenind în timp și mama unui număr ridicat de copii sănătoși⁴⁰. Împărăteasa a reușit să realizeze un lucru pe care puțini conducători au fost capabili să îl facă: să îmbine îndeplinirea îndatoririlor față de stat cu cele față de familie. Maria Terezia aloca zilnic cât timp putea copiilor săi și se ocupa personal de educația lor, integrându-se perfect în percepțiile iluminismului german extrem de preocupat de copii, fapt care a făcut ca secolul al XVIII-lea să fie considerat cu adevărat *epoca copilului*⁴¹. Viziunea sa asupra monarhiei era complet diferită de cea a lui Leopold I: dacă acesta se întorsese cu nostalgie înspre înaintași, Maria Terezia a înțeles că nici un străbun n-o mai putea ajuta, ireparabilul se produsese și vechea stirpe dispăruse. În consecință, tânăra moștenitoare știa că nu mai avea ce să caute în trecut dar a demonstrat că avea la ce să spere. Împărăteasa reacționează în fața posterității prin imaginea copiilor ei care, dincolo de fireasca mândrie maternă reflectau revigorarea familiei vlăguite, un nou început prin acest număr mare de urmași Habsburgi. Încă o dată, în clipe de cumpănă, Habsburgii strâng rândurile în jurul suveranului. Maria Terezia putea fi împăcată, își făcuse datoria, înlocuise cu succes vechea dinastie și făcuse tot ce i-a stat în putință ca să salveze stirpea astfel încât putea fi încrezătoare în viitor.

Spre deosebire de tatăl și bunicul său care aveau o rezervă extremă în viața publică, tânăra împărăteasă⁴² părea plină de naturalețe, atât de umană și totuși o adevărată reprezentantă a tradițiilor habsburge. Portretele sale de tinerețe încântă prin veridicitate și prospețime. Ovalul pur și figura grațioasă a Mariei Terezia (fig.10)⁴³ sunt fericit completate cu descrierile detaliate ale bijuteriilor sale: splendida diademă, cerceii cu perle, broșa cu care este fixată mantia. Fascinează atenta gravare a veșmintelor purtate, delicatețea materialului dantelat, textura și broderia de pe corsaj precum și frumusețea coafurii buclate prinsă într-un coc elegant din care sunt lăsate înafară câteva șuvițe ce flutură delicat pe umerii goi. Și totuși, nici măcar în portretele de tinerețe nu lipsește bărbia dublă a cărei imperfecțiune demonstrează clar că nu ne confruntăm cu o idealizare a chipului suveranei.

În medalistică există foarte multe efigii în care împărăteasa este reprezentată în tandem alături de soțul ei, *Francisc Ștefan de Lorena*, redat evident cu perucă și cunună de laur (fig.11)⁴⁴, devenite elemente obligatorii de recuzită. Figura sa este definită cu o minuțioasă atenție pentru redarea aspectului realist al fizionomiei personajului. Privirea ageră, nasul acvilin și buzele subțiri exprimând fără echivoc firea ușor malițioasă a monarhului creionau rapid tipologia în care se încadra acest împărat umbrat de extraordinara personalitate a Mariei Terezia. *Portretele de familie* de pe medalii în care apare cuplul

³⁹ A. Wheatcroft, *Habsburgii...*, p.363.

⁴⁰ Maria Terezia a născut 16 copii, 11 fete și 5 băieți, veniți pe lume între 1737–1756, 13 dintre aceștia reușind să supraviețuiască într-o epocă în care mortalitatea infantilă atingea cote extrem de ridicate.

⁴¹ Dorinda Outram, *Panorama Iluminismului*, București, 2008, p.124–127.

⁴² Maria Terezia avea 23 de ani la momentul decesului tatălui său, Carol al VI-lea, în 1740.

⁴³ Opera gravorului Andreas Vestner (1707–1754), activ la Nürnberg: V.; semicircular: MARIA THERESIA HVNG·BOH·REG·ARCHID·AVST.; medalia este din metal comun, are D=44,0mm și aparține colecției Esterházy.

⁴⁴ Opera gravorului Anton Franz Wideman (1724–1792), activ la Viena: A. WIDEMAN.; semicircular: FRANCISCVS M: THERESIA AVGG.; medalia este din bronz, are D=46,4mm și aparține colecției Esterházy.

imperial alături de moștenitorul tronului, viitorul Iosif al II-lea (fig.12)⁴⁵, promovau virtuțile familiale într-o epocă în care tema dominantă a Habsburgilor a devenit familia și maternitatea iar imaginea fecundității și a fertilității era extrem de popularizată. Aspectul familiar al imaginilor subliniază dimensiunea profund umană a suveranei care, marșând pe forța simbolică a imaginilor, a reușit să atragă simpatia populară asupra familiei imperiale.

Figura tânără, suavă, privirea inocentă a tinerei împărătese sunt contrapunctate de imaginile din a doua parte a vieții, imagini ale unei femei mature, trecute prin greutăți și necazuri iar asemănarea cu tatăl său, defunctul Carol al VI-lea, este sporită pe măsură ce împărăteasa înaintează în vârstă (fig.13)⁴⁶. Realismul portretelor din a doua parte a vieții suveranei (fig.14)⁴⁷ transpare în minuțioasa descriere a ridurilor fine și numeroase, în privirea ușor melancolică și în chipul îmbătrânit încadrat de vălul cernit pe care l-a purtat după moartea soțului ei până în clipa în care s-a stins, la 63 de ani, după o cărmuire de 40 de ani în care s-a dovedit a fi fost *cel mai strălucit monarh al imperiului habsburgic fără a fi, de fapt, monarh în sensul tradițional*.⁴⁸

Prezent în efigiile de tinerețe alături de Maria Terezia care îl privește cu o mândrie maternă nestăpânită (fig.15)⁴⁹, *Iosif al II-lea* a avut și el, precum ilustrul său tiz, Iosif I, relații tensionate cu mama sa datorită dorințelor sale impetuoase de a reforma radical societatea și viața supușilor săi. Purtând peruca prinsă cu o panglică la spate, cu fruntea dreaptă și nasul perfect proporționat, Iosif al II-lea ne oferă în imaginile de tinerețe o figură arătoasă și optimistă, o imagine surzătoare a unui tânăr decis să schimbe radical cărmuirea urmând ideile filozofilor iluminiști (fig. 16)⁵⁰. La numai o lună de la moartea lui Francisc Ștefan de Lorena survenită în august 1765, Maria Terezia l-a numit coregent pe fiul său, Iosif, „*fără a ceda întreaga sau doar o parte din puterea noastră suverană*”⁵¹ iar vreme de 15 ani acesta a fost deseori nemulțumit de poziția sa de inferioritate, deciziile finale aparținându-i mereu Mariei Tereza. Energia sa, neastâmpărul, munca nesfârșită ca și schimbările radicale pe care le-a făcut se aflau în slujba idealurilor iluministe. Plin de zel în hotărârea de a înlătura toate vestigiile trecutului, împăratul s-a luptat din răspuțeri să creeze

⁴⁵ Opera gravurului Peter Paul Werner (1689–1771), activ la Nürnberg: P. P. WERNER; circular: FRANC· D· G· D· LOTH· M· D· HETR· MAR· THER· D· G· R· HVNG· BOH· A· D· AVSTR· – sub bustul lui Iosif I: IOSEPHVS/ N. XIII MARTII MDCCXLI.; medalia este din bronz, are D=43,3mm și aparține colecției Esterházy.

⁴⁶ Opera gravurului austriac Giuseppe Antonio Toda activ la mijlocul sec. al XVIII-lea: G. TODA. F.; semicircular: MARIA THERESIA D· G· ROM· IMP· GER· HVNG· & BOH· RE· ARCH· AVST.; medalia este din bronz, are D=32,2mm și aparține colecției Esterházy.

⁴⁷ Opera gravurului german Johann Martin Krafft, activ la Viena și München: KRAFFT F.; semicircular: MARIA THERESIA AUGUSTA; medalia este din bronz, are D=63,6mm și aparține colecției Esterházy.

⁴⁸ Jean Bérenger, *Istoria Imperiului Habsburgilor. 1273–1918*, București, 2000, p.326–359; Ch. W. Ingrao, *The Habsburg...*, p.150–196.

⁴⁹ Opera gravurului Anton Franz Wideman (1724–1792), activ la Viena: A. WIDEMAN. ; semicircular: IOSEPHVS. II. M. THERESIA. AVGG.; medalia este din bronz, are D=40,5mm și aparține colecției Esterházy.

⁵⁰ Opera gravurului Peter Hoffer, activ în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea: PET. HOFFER. FEC.; semicircular: IOSEPH· II· D· G· R· I· S· A· COR· & HER· REG· H· B· & C.; medalia este din metal comun, are D=54,4mm și aparține colecției Esterházy.

⁵¹ *apud*. A. Wheatcroft, *Habsburgii...*, p.376.

statul fericit, *Felix Austriae*, prin curaj, integritate și exemplu, *Virtute et Exemplo*⁵². Nimic nu părea să prevestească rapida prăbușire fizică, destinul tragic care l-a făcut să-i piardă pe toți cei dragi sau eșecul acțiunilor sale menite să statornicească *orânduiri bune*. Fire afectivă, pasional, emotiv, Iosif al II-lea s-a stins din viață la numai 49 de ani, în 1790. Evoluția sa fizică, de la un tânăr bucălat, inflexibil și eficient și până la suveranul vârstnic și bolnav ne este prezentată cu profundă acuratețe în ceea ce privește redarea detaliilor fizionomice. Calma tristețe și privirea blândă, profund spiritualizată, exprimă suferința nestinsă care i-a șubrezit sănătatea. Bărbatul viguros, dinamic și sănătos de odinioară apare obosit și descurajat în portretele sale de la sfârșitul domniei. Resemnat, cu privirea stinsă, are cearcăne adânci sub ochi iar bărbia dublă și trăsăturile îmbătrânite îl fac să semene izbitor cu imaginile de bătrânețe ale mamei sale (fig.17)⁵³. Zdrobit, împăratul își compune pe patul de moarte propriul epitaf: „*aici zace Iosif al II-lea care a eșuat în tot ceea ce a întreprins*”⁵⁴. Era o sentință aspră, care însă părea să fie destul de exactă dat fiind haosul din imperiu cauzat de măsurile și intransigența acestui despot lăsat.

Leopold al II-lea (1790–1792) a însemnat pentru monarhia habsburgică restabilirea ordinii și a disciplinei după tentativele de reformare întreprinse de Iosif al II-lea. Deși a domnit foarte puțin timp, confruntarea cu problemele create de efectele iozefinismului și realizările însemnate l-au transformat într-un personaj extrem de important pentru *destinul monarhiei habsburge*. Fire pragmatică, Leopold al II-lea s-a remarcat în cursul scurtei sale domnii printr-o eficacitate extremă care a făcut ca în doar doi ani să păstreze cea mai mare parte a moștenirii lui Iosif al II-lea. *Împăratul revoluționar* a lăsat succesorului său un imperiu în pragul rebeliunii interne și amenințat de invazie străină. Această sumbră dar reală perspectivă l-a determinat pe noul împărat să acționeze rapid și adecvat, reușind abil să salveze intactă moștenirea dinastică *prin credință și înțelegerere*⁵⁵. Adept al reformelor iluministe, Leopold al II-lea a manifestat aceeași flexibilitate precum mama sa cu o jumătate de secol mai înainte și, prin compromisuri, negocieri și abolirea treptată a unor inițiative controversate al fratelui său a restabilit în scurt timp autoritatea imperială. A urmat exemplul Mariei Terezia și prin adoptarea frecventă a posturii de *paterfamilias* în portrete de grup în care apare alături de toți copiii săi⁵⁶, de a căror educație s-a ocupat îndeaproape.

Medaliile emise în perioada în care s-a aflat pe tron îi redau individualitatea conform canoanelor portretistice convenționale ale epocii în imagini personalizate fidel. Nici în cazul său nu ne confruntăm cu vreo idealizare a aspectului ușor rigid și distant. Chipul lui Leopold al II-lea reflectă încrederea în sine a unui om care știe ce are de făcut. Fruntea înaltă, ușoara calviție, cearcănele din jurul ochilor, bărbia dublă prezintă ravagiile lăsate de trecerea anilor pe figura imperială. Vârsta este însă meșteșugit contrazisă de sclipirea ageră a ochilor (fig. 18)⁵⁷. Hotărât, capabil și întreprinzător împăratul nu ezită să

⁵² Deviza lui Iosif al II-lea.

⁵³ Opera gravurului german Johann Christian Reich (1740–1814): REICH.; circular: IOSEPHVS· II· ROM· IMP· SEMP· AVG· TOLERANTIA· IMPERANTIS.; medalia este din metal comun, are D=44,2mm și aparține colecției Delhaes.

⁵⁴ *apud*. Ch. W. Ingrao, *The Habsburg...*, p. 209.

⁵⁵ Deviza lui Leopold al II-lea era *Pietate et Concordia*.

⁵⁶ Leopold al II-lea a fost și el extrem de prolific, având nu mai puțin de 16 copii, 13 dintre aceștia reușind să atingă vârsta maturității.

⁵⁷ Opera gravurului Joseph Vinazer (1738–1814), activ la Kremnitz, Viena, Frankfurt, Praga; semicircular: LEOPOLDVS II. IMP. SEMP. AVG.; medalia este din metal comun, are D=44,3mm și aparține colecției Esterházy.

apeleze la viclenie folosindu-și talentul diabolic la negocieri și reușind să stârneasă o parte contra alteia, folosindu-se mai apoi de acest fapt⁵⁸. Detaliile fizionomice surprinse pe efigiile sale descriu fermitatea, încrâncenarea, șiretenia sau dibăcia (fig.19)⁵⁹ acestui monarh luminat predestinat să salveze monarhia într-un moment de criză.

Această pleiadă de suverani a marcat profund evoluția actului artistic pe parcursul secolelor XVII-XVIII, fiecare dintre ei contribuind în felul său la preamărirea Casei de Habsburg prin proiecte finanțate de curte. Este remarcabilă repetabilitatea, izbitoarea corespondență dintre cele trei serii de monarhi-perechi, translările de la tradiționalismul conservator caracteristic lui Leopold I dar și Mariei Terezia la radicalismul tineresc manifestat cu avânt de Iosif I și de Iosif al II-lea, precum și stabilirea echilibrului necesar între cele două direcții de către personajul predestinat salvării imperiului, personaj încarnat oportun de Carol al VI-lea respectiv de Leopold al II-lea.

În ansamblu, medalistica central-europeană a epocii ne pune în față o serie de portrete imperiale perfect individualizate. Frapează cât de bine se pliază imaginile de pe medalii pe textele vremii, concordanța absolută între descrierile literare făcute personajelor în cauză și portretele fizice miniaturale, franchețea cu care apar redați acești împărați și dezinteresul pentru cosmetizarea unei realități nu întotdeauna măgulitoare. Lucrări de calitate notabilă, imaginile capătă valențe emblematice devenind puncte de referință pentru evoluția efigiei imperiale de la portrete marcate de un anume hieratism înspre reinterpretări personale ale propagandei imagistice. Acuratețea în redarea detaliilor și multiplicitatea elementelor aluzive au drept urmare descrierea nuanțată a personalității suveranilor dincolo de normele portretistice convenționale. Deși efigiile nu arată urme ale frământărilor interioare ci ne prezintă o serie de figuri sigure de sine, artiștii gravori reușesc să exprime cea mai intimă realitate psihologică a personajelor. Atenția gravorului trece de la un detaliu la altul în secvențe strânse de un excepțional rafinament reușind să găsească linia de echilibru între mesajul ideatic și omul care întruchipa ideea monarhică în epocă.

Bibliografie specială:

Ulrich Thieme, Felix Becker, *Allgemeine Lexikon der Bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, Leipzig, 1907 (vol.I) – 1947 (vol.XXXVII).

Forrer, Leonard, *Biographical Dictionary of Medallists*, Londra, 1912.

Forrer, Leonard, *Biographical Dictionary of Medallists Coin – Gem – and Seal – Engravers, Mint – Masters et Ancien and Modern*, vol. I-VIII, New York, 1970 (reprint).

⁵⁸ Ch. W. Ingraio, *The Habsburg...*, p.209–211.

⁵⁹ Opera gravorului Johann Nepomuk Wirth (1750–1811), activ la Viena, Paris, Frankfurt: I. N. WIRTH. F.; semicircular: LEOPOLDVS· II· P· F· AVGVSTVS·; medalia este din metal comun, are D=48,7mm și aparține colecției Esterházy.

GALERIE IMPÉRIALE DES PORTRAITS.
LA MAISON D'AUTRICHE DANS LES MÉDAILLES DU XVIIÈME ET XVIIIÈME SIÈCLE

La maison germanique qui régna sur l'Autriche, les Habsbourg, lièrent leur destin à celui d'un immense empire. La dynastie des Habsbourg a occupé, pendant près de sept siècles, une place de tout premier plan après l'élection, en 1273, de Rodolphe au trône du Saint-Empire. Peu à peu, par une efficace politique des mariages, les Habsbourg vont regrouper sous leur autorité près de la moitié de l'Europe. Une sélection de médailles, merveilles de l'art mineur gravées par remarquables sculpteurs de Nürnberg, Vienne, Paris, Augsbourg etc. sont illustrées et commentées du point de vue artistique. Les portraits d'empereurs Léopold Ier, Joseph Ier, Charles VI, Marie-Thérèse, François de Lorraine-Toscane, Joseph II, Léopold II, sont des témoignages documentaires sur l'intérêt, voire la passion que montraient au XVIIème et XVIIIème siècle pour l'art des médailles.

1

2

3

4

12

13

14

15

16

18

17

19